

Ewa Skibińska

Uniwersytet Warszawski

Ewa Dębska

Uniwersytet Warszawski

Monika Gromadzka

Uniwersytet Warszawski

Anna Marianowska

Uniwersytet Warszawski

Krzysztof Pierścieniak

Uniwersytet Warszawski

Sprawozdanie z III Ogólnopolskiego Zjazdu Andragogicznego

W czerwcu 2016 roku Uniwersytet Warszawski miał zaszczyt gościć uczestników III Ogólnopolskiego Zjazdu Andragogicznego. Organizatorzy Zjazdu – Akademickie Towarzystwo Andragogiczne oraz Katedra Edukacji Ustawicznej i Andragogiki Wydziału Pedagogicznego UW – zaprosili uczestników Zjazdu do dyskusji o różnorodnych kontekstach edukacji dorosłych, partycypacji osób dorosłych w edukacji, najlepszych rozwiązaniach dydaktyczno-metodycznych. Zaproponowali zarówno podjęcie refleksji teoretycznej, jak też zaprezentowanie wyników badań oraz nowoczesnych metod kształcenia dorosłych. Zaproszenie na Zjazd przyjęło 119 osób reprezentujących 19 uniwersytetów oraz 13 szkół wyższych w Polsce oraz 6 szkół wyższych za granicą, a także 7 instytucji/organizacji/fundacji prowadzących zajęcia edukacyjne dla osób dorosłych. Zaproszenie przyjęli również profesoria Uniwersytetu Warszawskiego reprezentujący inne dyscypliny naukowe. Podczas dwóch dni Zjazdu ogłoszonych zostało 80 referatów oraz zaprezentowane zostały działania edukacyjne podejmowane przez 7 organizacji.

Gości powitała dr hab. Ewa Skibińska – kierownik Katedry Edukacji Ustawicznej i Andragogiki Wydziału Pedagogicznego UW. Zjazd otworzyła prof. dr hab. Anna Wiłkomirska – dziekan Wydziału Pedagogicznego UW. W imieniu Akademickiego Towarzystwa Andragogicznego głos zabrała

dr hab. Hanna Solarczyk-Szwec, prof. UMK – prezes ATA, oraz prof. dr hab. Józef Półturzycki – honorowy prezes ATA.

Pierwszą sesję plenarną moderowali: prof. zw. dr hab. Józef Kargul z Dolnośląskiej Szkoły Wyższej we Wrocławiu oraz dr hab. Agnieszka Stopińska-Pajak, prof. WSB z Wyższej Szkoły Biznesu w Dąbrowie Górniczej. Tematyka sesji poświęcona była interpretacji podstawowych problemów andragogiki w kontekście innych dyscyplin naukowych. Do wygłoszenia referatów w tej części Zjazdu zaproszono czworo profesorów Uniwersytetu Warszawskiego, reprezentujących różne wydziały, którzy w swoich wystąpieniach przedstawiali zagadnienia właściwe andragogice w ujęciu własnej dyscypliny naukowej. Sesję otworzyła dr hab. Agnieszka Stopińska-Pajak, prof. WSB, przypominając w swoim wystąpieniu wyzwania, przed jakimi stoją andragodzy w ponowoczesnym świecie. Zwróciła uwagę na konsekwencje, jakie dla praktyki badawczej i refleksji teoretycznej wynikają z zarysowanej sytuacji. Formułując szereg pytań, istotnych dla dyskusji toczonych podczas Zjazdu nad pozycją i rodzajami aktywności dorosłych w obszarze edukacji, podkreśliła jednocześnie ważność i aktualność toczącego się w tym obszarze dyskursu.

Pierwszy referat pt. *Seksualność Polaków w cyklu życia. Konteksty andragogiczne*, wygłosił prof. zw. dr hab. Zbigniew Izdebski, z Wydziału Pedagogicznego UW. Autor wykorzystując wyniki badań własnych nad zachowaniami seksualnymi dorosłych Polaków, zwrócił uwagę na niedoceniany w edukacji dorosłych kontekst cielesności. Przypomniał, że sfera zachowań intymnych podlega również formacji na drodze edukacyjnej, trwa przez całe życie oraz stanowi ważny dla człowieka obszar poznawania siebie i innych. Intencją autora było zwrócenie uwagi andragogów na fakt, że postawy wobec własnej seksualności stanowią część wyzwań rozwojowych w biegu całego życia człowieka.

Następnie o wygłoszenie referatu pt. *Młodość i starość w kulturze. Między konfrontacją, dyskryminacją a szacunkiem* poproszony został dr hab. Wojciech Pawlik, prof. UW, z Instytutu Stosowanych Nauk Społecznych. Poruszając zagadnienie zróżnicowanej recepcji wzorców kulturowych młodości i starości, autor ilustrował tezy swojego wystąpienia wynikami zarówno niedawno zakończonych badań, jak też tych, które zostały przeprowadzone jakiś czas temu. Prezentując porównawczo zmieniające się ujęcie zestawionych w tytule wystąpienia okresów życia, wskazywał na czynniki, które doprowadzają do przemiany kryteriów oceny danego wzorca przez różne grupy dorosłych w poszczególnych okresach ich życia.

Kolejne wystąpienie *Szkoła na całe życie – Grundtvig i jego koncepcja edukacji dorosłych*, które wygłosiła dr hab. Grażyna Szelałowska, prof. UW, z Wydziału Nauk Historycznych, poświęcone było przypomnieniu historycznych uwarunkowań formowania przez Grundtviga jego wizji edukacji dorosłych. Szczególnie cennym było przypomnienie przez autorkę wystąpienia form organizacji pierwszych duńskich uniwersytetów ludowych, w tym podkreślenie, wydaje się zapomnianej, formuły wspólnotowej tworzonych przedsięwzięć, której spoiwem, oprócz podzielanej wizji społecznej, był związek ekonomiczny.

Pierwszą sesję plenarną zamykało wystąpienie dr hab. Urszuli Sztandar-Sztanderskiej, prof. UW, z Wydziału Nauk Ekonomicznych, pt. *Edukacja dorosłych w perspektywie ekonomii*. W swoim wystąpieniu autorka omówiła ekonomiczny kontekst procesu edukacji oraz zwróciła uwagę na interpretację pojęcia „wykształcenie” w kontekście ekonomicznym, którego konsekwencją jest zróżnicowanie pozycji człowieka dorosłego na rynku pracy. Przypominając założenia, jakie do opisu zjawisk kulturowych i społecznych stosują nauki ekonomiczne, zachęcała, aby ogląd zjawiska, jakim jest aktywność edukacyjna dorosłych, andragodzy formułowali również w kontekście dobra materialnego, często ujmowanego negatywnie, a stanowiącego istotny czynnik determinujący inwestycję w rozwój własny.

Po zakończeniu sesji plenarnej, w pierwszym dniu Zjazdu, kontynuowano obrady w czterech sekcjach, a także zaproszono uczestników do wypowiedzi przy tzw. stolikach dyskusyjnych.

W sekcji pierwszej (*Dorośli w sytuacji poradniczej*) moderatorami były prof. zw. dr hab. Alicja Kargulowa z Dolnośląskiej Szkoły Wyższej oraz dr hab. Małgorzata Rosalska z Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu. Wystąpienia w sekcji poradniczej można uporządkować w trzy główne grupy tematyczne. Pierwsza grupa referatów skoncentrowana była na ukazaniu wpływu współczesnych zmian na poradnictwo zawodowe, druga grupa – odnosiła się do wpływu czytanej lektury na czytelników, trzecia zaś skupiała wypowiedzi dotyczące znaczenia kompetencji. Prof. dr hab. Alicja Kargulowa (*Pacjent, klient, homo consultans – perspektywa andragogiczna*) stwierdziła, że wraz ze zmianami kulturowymi zmienia się sens pomocy świadczonej przez doradców zawodu. O ile w modernistycznym poradnictwie pacjent i klient poszukiwali porad, o tyle obecnie w okresie postmodernistycznym *homo consultans* – jako uczestnik popkultury, jest atakowany poradami. Wątek zmian w perspektywie andragogicznej kontynuowała dr hab. Alicja Czerkawska – prof. DSW (*Oblicza dorosłości ujawnione w sytuacji poradniczej*), która uznała, że pojęcie dorosłości obecnie stanowi duże wyzwanie dla do-

radców. Problemy wynikają nie tylko z trudności w zdefiniowaniu tego pojęcia, ale i w określeniu, kiedy się ją osiąga. Mówczynie skoncentrowała się na omówieniu kwestii dotyczącej tego, jak osoby dorosłe w sytuacji poradniczej opowiadają o radzeniu sobie z tą niejednoznacznością, na jakie trudności napotykają, co w sobie odkrywają i w jaki sposób współpracują z doradcą. Kwestię tę poruszyła także dr Magdalena Barańska z UAM (*Doradca zawodowy, czyli kto? – przewodnik, inspirator, mentor, asystent czy terapeuta*), która zwróciła uwagę, że grono odbiorców usług doradczych poszerza się, zadania doradcy też ulegają zmianom, stają się coraz bardziej interdyscyplinarne. Jego rola zmienia się, staje się on towarzyszem, inspiratorem, przewodnikiem, coachem, terapeutą. Mgr Elwira Litaszewska z UAM (*Edukacyjny wymiar procesu (pre)inkubacji*) zaś ukazała edukacyjny wymiar procesu (pre)inkubacji. Jak dowodził dr Milan Chmura (*Poradnictwo zawodowe w kontekście współczesnego rynku pracy*) z Ostravská Univerzita, również doradcy w Czechach stają przed podobnymi problemami, które wynikają m.in. ze specyfiki współczesnego rynku pracy.

Druga grupa wystąpień skoncentrowana była wokół wzrostu popularności poradników i wpływu tego typu lektury na czytelnika. Dr hab. Edyta Zierkiewicz – prof. UWŕ (*„...poradnik pomógł mi porządkować własne życie”. Analiza znaczeń przypisywanych lekturze poradników przez ich czytelników*), zaprezentowała wyniki badań, przeprowadzonych wśród młodych dorosłych, dotyczących edukacyjnego wpływu czytanych przez nich poradników, a dr Ewa Dębska z UW (*Presja blasku – czyli spektakularna kariera w przekazie prasowym*) podzieliła się refleksją na temat wpływu treści ukrytych w przekazach prasowych na podejmowanie decyzji przez odbiorcę tego typu lektury, dotyczącej drogi edukacyjno-zawodowej. Następnie prelegentka przedstawiła własną propozycję ujęcia ukazanych wzorów udanego życia w formę spektakularnej kariery.

W trzeciej grupie tematycznej dr hab. Małgorzata Rosalska z UAM (*Kompetencja wyróżniająca jako element projektów kariery uczących się dorosłych*) zaprezentowała wyniki badań dotyczących opinii na temat znaczenia kompetencji wyróżniającej w projektach kariery studentów studiów pierwszego i drugiego stopnia oraz studiów podyplomowych, a także ukazała sposób postrzegania przez uczestników badań relacji między kompetencją wyróżniająca a kompetencjami bazowymi i zawodowymi. Wątek znaczenia kompetencji podjęła również dr Joanna Szłapińska z UAM (*Kompetencje współczesnych menedżerów w zakresie zarządzania zasobami ludzkimi*). Prelegentka przedstawiła wyniki badań dotyczące postrzegania kluczowych kom-

petencji menedżerskich potrzebnych do zarządzania zasobami ludzkimi oraz znaczenia, jakie przypisują im pracownicy i menedżerowie.

W sekcji drugiej (*Dorośli wobec własnej biografii*) moderatorami były dr hab. Elżbieta Dubas – profesor Uniwersytetu Łódzkiego oraz dr Monika Sulik z Uniwersytetu Śląskiego. O biograficzności mówiono w kontekstach takich jak: uczenie się, praca, różne sytuacje graniczne oraz projekty badawcze. Dr hab. Elżbieta Dubas – prof. UŁ (*Uczenie się z własnej biografii jako przykład podmiotowej perspektywy wobec dorosłości, rozwoju i uczenia się*), mówiła o ujmowaniu biograficzności w kontekście edukacyjnym. Prelegentka zaznaczyła, że uczenie się z własnej biografii, ujęte w ramy biograficznego uczenia się, można traktować zarówno systemowo, jak i podmiotowo. W perspektywie osobowej szczególnie ujawnia się dorosłość jednostki, sposób doświadczania przez nią własnego rozwoju i własnej podmiotowości w procesie uczenia się. O biografii mówił również dr Krzysztof Czykier z UwB (*W kierunku wewnątrzsterowności. Narracje biograficzne w pedagogice*), który przekonywał, że metoda biograficzna, analiza i interpretacja wyborów oraz określenie środowiska niewidzialnego sprzyjają dążeniu przez jednostkę ku wewnątrzsterowności, nabywaniu samoświadomości oraz uczeniu się z biografii. O biograficznych zmaganiach w kontekście pracy mówiły dr hab. Ewa Kurantowicz z DSW i prof. Agnieszka Bron z Uniwersytetu w Sztokholmie (*Biograficzne zmagania z zatrudnialnością. Doświadczenia nietradycyjnych studentów i absolwentów szkół wyższych (EMPLOY)*). Prelegentki jako kategorię podstawową, wykorzystywaną w badaniach, uczyniły „zatrudnialność” oraz „wzrost zatrudnialności”. Mówczynie zaprezentowały wyniki badań dotyczących doświadczeń związanych z zatrudnialnością studentów nietradycyjnych i absolwentów szkół wyższych, przygotowujących się do wejścia na rynek pracy lub mających już pierwsze doświadczenia w tym zakresie. Dr Monika Sulik z UŚ (*Macierzyństwo w kontekście sytuacji granicznych – andragogiczne konfrontacje*) zwróciła uwagę na sytuacje graniczne (w rozumienia Karla Jaspersa) w biografii człowieka. Odniosła się do sytuacji: historycznej określoności, walki, winy, cierpienia i śmierci. Na podstawie badań biograficznych macierzyństwo skonfrontowała z tego typu sytuacjami granicznymi. Temat biografii w kontekście realizowanych projektów badawczych pojawił się w pięciu wystąpieniach. Dr Emilia Mazurek z PWr (*Linie życia w badaniach nad biograficznymi uwarunkowaniami decyzji o podjęciu studiów doktoranckich na uczelni technicznej*), przedstawiła założenia projektu badawczego, którego celem była analiza biograficznych uwarunkowań decyzji o podjęciu studiów doktoranckich (a tym samym roli nauczyciela akademickiego) przez inżynierów. Przedmiotem rozważań autorki były linie życia

badanych doktorantów (ich wymiar temporalny, wizualny i treściowy). Badania własne dotyczące rekonstrukcji podmiotowych biografii zawodowych z perspektywy całościowego uczenia się przedstawił mgr Paweł Czyszczak z UG (*Biografie zawodowe z perspektywy całościowego uczenia się. Edukacyjne znaczenie pracy rekonstruowane w narracjach o życiu zawodowym*). W swoim wystąpieniu autor prezentował, w jaki sposób narracje poszerzają optykę postrzegania współczesnej pedagogiki pracy oraz całościowego uczenia się. Problematyka uczenia się z biografii na podstawie doświadczeń życiowych i zdarzeń krytycznych była także przedmiotem referatu mgr Katarzyny Sygulskiej z UP (*Uczenie się z biografii*). Wystąpienie autorki dotyczyło biografii osób starszych, które są ekspertami w kwestii posiadanego doświadczenia. Zdaniem autorki, narracje seniorów ukazują doświadczenia życiowe, zdarzenia krytyczne oraz sposoby radzenia sobie z nimi – stanowiąc źródło wiedzy dla osób młodych. Natomiast mgr Przemysław Szczygieł z UG (*O uczeniu się buntowników – fragment badania empirycznego*) zaprezentował rezultaty analizy fragmentu materiału empirycznego z badań dotyczących problematyki uczenia się osób dorosłych w kontekście buntu (uczestnictwa w protestach). Odwołując się do teorii społecznego uczenia się i teorii socjalizacji, autor wyodrębnił wspólne elementy wypowiedzi, takie jak mechanizmy uczenia się, ramy uczenia się oraz elementy różnicujące - opisy treści jednostkowego uczenia się. Wskazał na problematyczność uczenia się i konfrontację z występującymi w teorii podziałami dychotomicznymi, które dotychczas dominowały w opisie problematyki uczenia się. Wystąpienie mgr Kamili Stępień-Rejszel z UG (*Całościowe uczenie się w kontekście interpretacji kategorii „społeczeństwa uczącego się” na przykładzie analizy wywiadu narracyjnego – studium przypadku*) miało na celu zaprezentowanie idei całościowego uczenia się w połączeniu z pojęciem „społeczeństwa uczącego się” na przykładzie analizy przypadku z prowadzonych badań jakościowych oraz podjęcie refleksji nad współczesną interpretacją kategorii całościowego uczenia się. Autorka referatu ukazała, że w kontekście różnych teorii i koncepcji badawczych procesowi uczenia się nadawany jest nowy sens i wyznaczone nowe cele. Złożoność tego procesu i trudność w interpretacji wymaga stawiania pytań o reinterpretację całościowego uczenia się, które staje się istotnym składnikiem społeczeństwa uczącego się.

W sekcji trzeciej (*Andragogiczne koncepcje, ujęcia, stanowiska*) wygłoszono dziewięć referatów. Moderatorami w tej sekcji byli doc. PhD., CSc Josef Malach z Uniwersytetu Ostrawskiego i dr hab. Alicja Jurgiel-Aleksander, prof. UG, która też rozpoczęła obrady, wygłaszając referat pod tytułem *Koncepcje uczenia się a odpowiedzialność za siebie i świat w dyskursie andragogicz-*

nym. Prelegentka w swoim wystąpieniu przedstawiła analizę języków opisu uczenia się, które funkcjonują we współczesnych badaniach andragogicznych. Traktując uczenie się jako proces o ogromnym znaczeniu dla jakości życia społecznego i kulturowego, pokreśliła ważność i aktualność swoich dociekań. Po tym wystąpieniu referat pt. *Zastosowanie podejścia andragogicznego do rozwiązania problemu jakości nauczania i uczenia się w szkolnictwie wyższym*, wpisujący się w dyskusję o dydaktyce szkoły wyższej, wygłosił drugi z moderatorów. Prelegent pokreślił, że studenci są osobami dorosłymi, dlatego w całym procesie dydaktycznym (już na poziomie tworzenia programów) powinno się jak najszerszej wykorzystywać dorobek andragogiki. W następnym referacie dr hab. Zofia Szarota, prof. UP, poruszyła temat autoedukacji w dorosłości. W swojej wypowiedzi, noszącej tytuł *Uczenie się pomimo, uczenia się aby... O indywidualnych doświadczeniach organizacji procesu (auto)edukacji w dorosłości*, przedstawiła założenia prowadzonych przez siebie badań na temat uczenia się pozaformalnego i nieformalnego osób w wieku 45–55 lat. Autorka zaprezentowała również wyniki badań, które dotyczyły uwarunkowań aktywności edukacyjnej, miejsc i sposobów jej realizacji oraz specyficznych trudności, z jakimi borykają się dorośli w procesie uczenia się. Tę część obrad sekcji zamykało wystąpienie dr. Krzysztofa Pierścieniaka (UW), który w referacie pod tytułem *Czy dorośli rzeczywiście uczą się przez całe życie?* zawarł swoje rozważania dotyczące procesów uczenia się w okresie dorosłości. W kręgu jego zainteresowań pojawiły się takie zagadnienia, jak: czynniki różnicujące uczenie się w różnych etapach dorosłości, definiowanie uczenia się czy efektywność procesu wspierania dorosłych w uczeniu się. Po krótkiej przerwie kawowej uczestnicy obrad wrócili do sali i wysłuchali referatu pt. *Kapitał emocjonalny w kontekście całościowego uczenia się. Możliwości i ograniczenia jego rozwoju* autorstwa dr Renaty Góralskiej (UŁ). Autorka przedstawiła sposoby definiowania tego pojęcia oraz ukazała, w jaki sposób wpływają one na praktyczne możliwości budowania kapitału emocjonalnego osób dorosłych. Następny referat wygłosili dr Anna Gutowska, dr Marcin Muszyński i dr Wojciech Świtalski z Uniwersytetu Łódzkiego. W wystąpieniu *O niektórych mniej popularnych teoriach uczenia się i ich znaczeniu dla andragogiki* prelegenci zaprezentowali – jak sami twierdzą – mniej popularne ujęcia procesu uczenia się. Przedstawili więc zarówno ramy teoretyczne wybranych przez siebie koncepcji, jak i ich praktyczne implikacje. Następny referat został wygłoszony przez gości zagranicznych: *Analiza myślenia andragogicznego w Czechach po roku 1989*. Prelegenci Assoc. prof. Dr. Jaroslav Veteška, Ph.D (Uniwersytet Karola w Pradze). i Ing. Jindřich Kolek (Academy of performing arts in Prague) przedstawili interesujące wyniki swojej

analizy, która dotyczyła rozwoju myśli andragogicznej i teorii edukacji dorosłych w Republice Czeskiej. Skoncentrowali się na okresie po 1989 roku i omówili funkcjonujące w tym czasie nurty, szkoły i tendencje oraz obecnie dominujące podejścia. Przedostatni w tej sesji referat wygłosił gość zagraniczny, PhDr. et Mgr Jiří Pavlů (UO), który w wystąpieniu pod tytułem *Aktywność w starszym wieku dla lepszej jakości życia* poruszył problematykę gerontologiczną. Z uwagi na wydłużające się życie ludzkie, jak stwierdził, coraz pilniejsze stają się dociekania, co może poprawić jakość tego życia w okresie późnej dorosłości. Prelegent skupił się na szeroko rozumianej aktywności, starając się odpowiedzieć na pytanie: jaka aktywność najlepiej wpływa na podwyższanie jakości życia, a jaka może tę jakość obniżyć? Obrady sekcji trzeciej zakończyło wystąpienie dr Doroty Gierszewski (UJ) pod tytułem *Service Learning jako partycypacyjne uczenie się dorosłych w środowisku lokalnym*. W myśl tej koncepcji uczenie się przez doświadczanie i zaangażowanie w działalność na rzecz społeczności lokalnej może być efektywnym sposobem budowania zaangażowania społecznego i demokracji.

Tematyka referatów w sekcji czwartej (*Dorośli wobec uczenia się własnego i innych*) skoncentrowana została wokół problematyki uczenia się własnego oraz innych w zmieniającej się rzeczywistości. Funkcję moderatorów sekcji pełnili dr hab. Jan Saran, profesor Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie, oraz dr Dorota Ciechanowska z Wyższej Szkoły Humanistycznej Towarzystwa Wiedzy Powszechnej w Szczecinie. Jednym z motywów pojawiających w wystąpieniach było kształtowanie kompetencji osób dorosłych w różnorodnych sytuacjach edukacyjnych. Dr hab. Hanna Solarczyk-Szwec, prof. UMK (*Kompetencje społeczne na wejściu w dorosłość. Krytyczna analiza podstaw programowych IV etapu edukacyjnego*), zaprezentowała wyniki badań podstaw programowych IV etapu edukacyjnego, w kontekście odpowiedzi na trzy istotne pytania badawcze: Jakie kompetencje społeczne są zakładane w podstawach programowych? Na jakich przedmiotach się koncentrują? Jakie braki występują w podstawach programowych w zakresie rozwijania kompetencji społecznych? Autorka wykazała, iż obraz zakładanych w podstawach programowych kompetencji społecznych w etapie wkraczania w dorosłość, pełen jest białych plam, przebarwień i chaosu. Z kolei dr Anna Marianowska z UW (*Umiędzynarodowienie szkolnictwa wyższego – perspektywa studentów uczestniczących w programie Erasmus +*) podjęła aktualny i ważny problem umiędzynarodowienia uczelni wyższych. Przedstawiła wyniki badań ukazujących rozwój kompetencji miękkich mobilnych studentów, a także szanse i korzyści, które wynikają z uczestnictwa w programie Erasmus+. Problem kształtowania kompetencji osób dorosłych, w aspekcie uczenia się

na błędach, stał się przedmiotem referatu dr Agnieszki Domagały-Kręcioch z UP (*Nauka na błędach – niedocenione doświadczenie w edukacji uczniów dorosłych*). Autorka w wystąpieniu podkreśliła konieczność refleksji szczególnie nad tymi obszarami umiejętności społecznych, które są zaniedbane, zapomniane czy niedoceniane. Zdaniem autorki, wśród nich znajduje się m.in. nauka na błędach, która – w społeczeństwie nastawionym na sukces – nie jest zjawiskiem popularnym, stanowi jednak istotne doświadczenie o walorze edukacyjnym. Natomiast dr Anna Sladek z UM we Wrocławiu (*Jakich kompetencji potrzebują obecnie młodzi dorośli w okresie studiów*) podjęła problematykę kompetencji, tym razem w kontekście odraczania dorosłości. Wystąpienie było ukierunkowane na udzielenie odpowiedzi na pytanie: Jakich kompetencji potrzebują dziś młodzi dorośli w okresie podejmowania studiów, aby poradzić sobie z niejednoznacznością i niepewnością sytuacji życiowej oraz wielością oczekiwań płynących z otoczenia, ale też stawianych samemu sobie? Konteksty uczenia się studentów stały się przedmiotem rozważań innych referentów. Dr hab. Jan Saran, prof. WSEiL, w swoim wystąpieniu (*Funkcjonowanie studenta w sytuacji postrzeganych zagrożeń i niepewności*) ukazał subiektywne postrzeganie sytuacji studiowania przez młodzież akademicką w aspekcie zagrożeń i ryzyka, związanego z kontynuowaniem edukacji w uczelni wyższej. Autor zaznaczył, iż współczesny świat stwarza przed człowiekiem coraz bardziej nieprzewidywalną i pełną zagrożeń perspektywę życia. Subiektywne (podmiotowe) poczucie bezpieczeństwa staje się regulatorem zachowań ludzkich, wyzwajającym motywację do własnego rozwoju lub obezwładniającym go w podejmowaniu i kontynuowaniu pracy nad sobą. W referacie przedstawione zostały wyniki badań empirycznych przeprowadzonych ze studentami pedagogicznych studiów niestacjonarnych w uczelni niepublicznej. Dr Dorota Ciechanowska z WSH TWP w Szczecinie (*Wykorzystanie map umysłowych we wspieraniu uczenia się głębokiego studentów zaocznych podczas analizy tekstów naukowych*) zaprezentowała wyniki badań dotyczących wizualnych map umysłowych, które jako technika uczenia się stwarzają okazję do pogłębionego czytania i analizy tekstu. Zdaniem autorki referatu, technika map umysłowych jest przydatna zwłaszcza w pracy ze studentami studiów niestacjonarnych, którzy prezentują różne sposoby analizy tekstów naukowych. Dr Mariola Badowska z AH w Pułtusku w referacie na temat *Przestrzenie i motywy uczenia się dorosłych* przedstawiła wyniki sondażu diagnostycznego, dotyczące czynników zewnętrznych i wewnętrznych oddziałujących na proces uczenia się studentów pedagogiki. Kierunki aktywności edukacyjnej nauczycieli akademickich, którzy prowadzą badania dotyczące ich własnej praktyki stały się przedmiotem refe-

ratu wygłoszonego przez dr Agnieszkę Szplit z UJK w Kielcach (*Strategie uczenia się nauczycieli akademickich poprzez badanie praktyki*). Autorka przedstawiła cztery strategie zmierzające do uczenia się poprzez poszukiwania badawcze: strategię opisu, strategię wzbogacania rzemiosła, strategię ewaluacji oraz strategię współpracy.

Równolegle do trwających prac w sekcjach zorganizowano możliwość prowadzenia debat przy siedmiu stolikach tematycznych. Organizatorzy, zgodnie z przyjętym podczas poprzednich Zjazdów Andragogicznych zwyczajem odmiennego niż zazwyczaj organizowania przynajmniej części debaty naukowej, przewidzieli czas na swobodne wypowiedzi w ramach wiodącego przy każdym „stoliku dyskusyjnym” tematu. Zaproponowana formuła spotkań miała służyć wymianie doświadczeń uczestników Zjazdu z przedstawicielami różnych środowisk, wspierających aktywność edukacyjną dorosłych, w różnych obszarach, postaciach i formach – praktykami, których wiedza i doświadczenie wpisują się w naturalny sposób w formułę spotkania naukowego. Moderatorami przy każdym stoliku były dwie osoby: pracownik naukowy – uczestnik Zjazdu, oraz osoba wytypowana przez instytucję, która została zaproszona do objęcia roli współgospodarza stolika. W pierwszym dniu Zjazdu zaproponowane zostały dyskusje przy czterech stolikach tematycznych.

Obrady przy pierwszym stoliku (stolik nr 1) koncentrowały się wokół współczesnego rozwiązania technologicznego z obszaru edukacji dorosłych, jakim jest EPALE (Electronic Platform for Adult Learning in Europe) – Elektroniczna platforma na rzecz uczenia się dorosłych w Europie. Jest to wielojęzyczna, oparta na otwartym członkostwie społeczność andragogów, trenerów, instruktorów, szkoleniowców, praktyków. Głównym celem platformy jest stworzenie dla kadry edukacji dorosłych przestrzeni do dyskusji, dzielenia się wiedzą, współpracy, a przez to do doskonalenia swoich kompetencji. Dyskusję przy stoliku moderowały: dr Elżbieta Woźnicka z Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej z Łodzi oraz mgr Justyna Bednarz z Krajowego Biura EPALE Polska, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji. Wiodącym wątkiem dyskusji przy stoliku był temat *Platforma EPALE – „miejsce” spotkań teoretyków i praktyków edukacji dorosłych*. Uczestnicy w dyskusji koncentrowali się na dwóch kwestiach: Jakie funkcje są dostępne na platformie EPALE i czemu służą? W jaki sposób andragodzy mogą przyczynić się do tworzenia wartości dodanej platformy EPALE?

Obrady przy drugim stoliku (stolik nr 2) poświęcone były *Kluczowym kompetencjom dwudziestego pierwszego wieku a sposobom wspierania dorosłych w rozwoju osobistym i zawodowym*. Dyskusję moderowali: dr Wojciech Świ-

talski z Uniwersytetu Łódzkiego oraz mgr Jagoda Gandziarowska-Ziolecka, dyrektor programowy firmy Pracownia Gier Szkoleniowych sp. z o.o. Firma rozwijając ofertę narzędzi szkoleniowych efektywnie wspiera firmy i organizacje w pokonywaniu wyzwań związanych z zarządzaniem. W tym celu wykorzystuje przede wszystkim gry szkoleniowe i symulacje. Uczestnicy dyskusji starali się udzielić odpowiedzi na pytanie: Czy biznesowe podejście do projektowania procesów rozwojowych i szkoleniowych może stanowić podstawę oferty edukacyjnej dedykowanej dorosłym ?

Dyskusje przy stoliku numer trzy (stolik nr 3) moderowali: dr Tomasz Maliszewski z Akademii Pomorskiej w Słupsku oraz mgr Alina Respondek z Fundacji Rozwoju Systemu Edukacji (FRSE) – program Grundtvig i Erasmus+ Edukacja dorosłych. Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji funkcjonuje od 1993 roku i jest jedyną w Polsce instytucją z tak ogromnym doświadczeniem w zarządzaniu kilkunastoma edukacyjnymi programami europejskimi, w tym obecnie Erasmus+. Jeden z tych programów – Grundtvig – pozwala od roku 2000 dofinansowywać projekty europejskie w obszarze niezawodowej edukacji dorosłych. Wiodącym tematem dyskusji przy stoliku była kwestia relacji między andragogami a unijnym programem edukacyjnym Grundtvig/Erasmus+ w obszarze edukacji dorosłych. Podczas godzinnej sesji uczestnicy mieli okazję do przedyskutowania możliwości wsparcia swoich działań przez sektor Edukacja dorosłych edukacyjnych programów europejskich (Grundtvig), w tym ewentualnie finansowania inicjatyw w obszarze niezawodowej edukacji dorosłych z udziałem innych europejskich organizacji.

Stolik numer cztery (stolik nr 4), którego moderatorem, obok dr Renaty Koniecznej-Woźniak z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, był mgr Wiktor Gajewski – dyrektor Wydarzeń Naukowych i Artystycznych, Centrum Nauki Kopernik, skupiał uwagę uczestników na pytaniu: *Ciekawość nie zna wieku – czego szukają dorośli w centrum nauki?* Uczestnicy starali się w dyskusji szukać odpowiedzi na pytanie: Czy każdą ciekawość można zaspokoić jedną postacią oferty, np. organizując tylko wystawę? Celem działania Centrum Nauki Kopernik jest budowanie kapitału naukowego i społecznego oraz zmienianie kultury uczenia się poprzez angażowanie społeczeństwa, a szczególnie zwiedzających, w różne formy aktywności, a także prowadzenie prac badawczo-rozwojowych i badawczo-naukowych w tym zakresie. Szczególnie miejsce zajmują w tej ofercie propozycje dedykowane osobom dorosłym.

Pierwszy dzień obrad III Ogólnopolskiego Zjazdu Andragogicznego zakończyła uroczysta kolacja w ogrodach Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego.

Drugi dzień obrad rozpoczęła sesja plenarna, którą moderowały: dr hab. Alicja Jurgiel-Aleksander, prof. UG, z Uniwersytetu Gdańskiego, oraz dr hab. Zofia Szarota, prof. UP, z Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. W sesji swoje referaty przedstawiło troje profesorów-andragogów, znamienitych badaczy i teoretyków z danej dyscypliny naukowej.

Pierwszy referat pt. *Kulturowe matryce andragogiki* wygłosił prof. zw. dr hab. Mieczysław Malewski, z Dolnośląskiej Szkoły Wyższej we Wrocławiu. Autor odniósł się do podstawowych dla andragogiki, jako dyscypliny naukowej, problemów prezentując rozważania na temat relacji pomiędzy zmieniającym się ideałem nauki i ewoluującą naturą praktyk badawczych, które są konsekwencją akceptacji obowiązującego w danym czasie wzorca kulturowego. Szczególną uwagę mówca poświęcił kryteriom różnicującym poszczególne wzorce oraz ich naturze, uzupełniając w tej materii istniejącą propozycję badaczy amerykańskich o autorską propozycję.

Drugie wystąpienie pt. *Fenomen całościowego uczenia się a globalna kultura edukacyjna*, wygłosiła prof. zw. dr hab. Ewa Solarczyk-Ambrozik, z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Przypominając uwikłanie dyskursu nad ideą uczenia się przez całe życie, jako obowiązującego paradygmatu, w określone narracje kulturowe, edukacyjne czy ideologiczne, wskazywała zarazem, w jakim zakresie można współcześnie interpretować tę ideę oraz jakie są konsekwencje przyjętej perspektywy dla andragogicznych praktyk badawczych i syntez teoretycznych.

Sesję plenarną zakończyło wystąpienie prof. zw. dr. hab. Józefa Kargula, z Dolnośląskiej Szkoły Wyższej we Wrocławiu, który podjął kwestię ważności jakości debaty naukowej prowadzonej w różnych gremiach nad ideami wyjaśniającymi powody uczestnictwa dorosłych w edukacji. W referacie zatytułowanym *Jeszcze raz o mitach andragogicznych*, uczony powrócił do fundamentalnych dla tej dyscypliny naukowej kwestii postrzegania idei uczenia się przez całe życie (LLL) oraz idei „równoważonego rozwoju”, które znajdują się w centrum zainteresowania andragogów często wymykają się z różnych względów poznaniu naukowemu. Profesor przestrzegał przed bezkrytycznym włączaniem w zakres refleksji naukowej zjawisk, które mogą być rodzajem nieomal mitycznej interpretacji, a w konkurencji z poznaniem naukowym nie wytrzymują porównania.

W dalszej części obrad kontynuowano obrady w sekcjach oraz dyskusje przy trzech stolikach.

Sekcja piąta (*Dorosłość w perspektywie biegu życia*) obradowała pod kierunkiem prof. dr. hab. Jerzego Halickiego z Uniwersytetu w Białymstoku i dr Artura Fabisia z Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, którzy pełnili funkcje moderatorów. W sekcji tej prelegenci zwracali uwagę na dwie kwestie: niedookreśloność pojęcia dorosłość oraz na senioralne aspekty biegu życia. Dr hab. Ryszard Kałużny, prof. WSOWL, z Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Lądowych we Wrocławiu (*Oblicza dorosłości w zmieniającym się świecie*), skoncentrował swoją uwagę na kategorii dorosłości i pokazał jej historyczne i kulturowe uwarunkowania, przypisywane jej w przeszłości i obecnie role oraz zajął się problematyką tożsamości człowieka dorosłego w zglobalizowanym świecie. Dr Agnieszka Majewska-Kafarowska z UŚ w swoim wystąpieniu (*Dorosłość – renegocjacja pojęcia (komunikat z badań)*) renegocjowała pojęcie dorosłości. Przedstawiła projekt, którego celem było poznanie wyników dociekań badawczych studentów na temat definiowania pojęcia dorosłości. Dr Anna Wawrzonek z UAM (*„Powinności dorosłości” – perspektywa młodych dorosłych*) konfrontowała tradycyjne zadania rozwojowe przypisane dorosłości z odczuciami i postawami młodych dorosłych. Osobom w wieku senioralnym poświęcone były dwa wystąpienia. Prof. dr hab. Jerzy Halicki z UwB (*Przeciwdziałanie przemocy w późnej dorosłości jako wyzwanie edukacyjne*) przedstawił praktyczne wykorzystanie wyników prowadzonych badań na temat przemocy wobec kobiet w starszym wieku. Prelegent omówił zaproponowane w wyniku tych badań regulacje prawne, edukacyjne i zmiany strukturalne ukierunkowane na przeciwdziałanie przemocy i minimalizowanie skutków przemocy. Dr Artur Fabiś z UP (*Sukcesy i porażki aktywnych edukacyjnie seniorów*) podkreślał znaczenie uczenia się w okresie późnej dorosłości oraz scharakteryzował uwarunkowania powodzenia i niepowodzenia tego procesu. Odniósł się również do różnych form edukacji, w których biorą udział seniorzy. Dr Renata Konieczna-Woźniak z UAM (*Aktywność zawodowa w doświadczeniach pracowników 50+*) poruszyła wątek dotyczący doświadczeń pracowników 50+ w podejmowaniu aktywności zawodowej. Doszła do wniosku, że wykonywanie działań zawodowych i kierowanie karierą są jednym z zadań zawodowych, zaś pomyślne ich wykonywanie ułatwia wkroczenie w następny etap rozwoju, czyli w starość. Dr Agata Chabior z UJK w Kielcach (*Profesjonalizacja kształcenia dla starości i do opieki*) podkreślała, że obecnie na rynku istnieje duże zapotrzebowanie na dobrze wykształconych opiekunów osób starszych. Działania pomocowe kierowane do seniorów lokowała w obszarze pracy socjalnej i zastanawiała się, jak kształcić przyszłych opiekunów i jak profesjonalizować opiekę nad ludźmi w okresie późnej dorosłości. Dr Małgorzata Malec Rawiński z UW r oraz prof.

Sabina Jelenc Krašovec z Uniwersytetu w Ljublanie (*O „Męskich warsztatach” (Men’s Shed) i uczeniu się starszych mężczyzn w Australii i Nowej Zelandii – refleksje z badań*) mówiły o oddolnej inicjatywie, skierowanej do mężczyzn, która pojawiła się w Australii i Nowej Zelandii, ukierunkowanej na zminimalizowanie społecznego wykluczenia osób z lokalnej społeczności. Autorki przedstawiły wyniki prowadzonych badań, których celem było poznanie lokalnych społeczności w działaniach podejmowanych przez mężczyzn w ramach nieformalnego uczenia się. Badania te prowadzone były początkowo w Australii, Nowej Zelandii, a następnie w krajach europejskich takich jak: Polska, Słowenia, Portugalia, Estonia. Obrady w sekcji piątej zakończyła dr Małgorzata Stawiak-Ososińska z UJK w Kielcach (*Nabywanie uprawnień do wykonywania zawodu akuszerki w Królestwie Polskim przez absolwentki pruskich i austriackich szkół położniczych w pierwszej połowie XIX wieku*), która przedstawiła drogę prowadzącą do uzyskania, przez dyplomowane akuszerki w zaborach pruskim i austriackim, rządowej posady położnej miejskiej lub powiatowej w Królestwie Polskim. Prelegentka scharakteryzowała procedurę uznawania uprawnień zawodowych. Podczas swojego wystąpienia omówiła przykładowy egzamin oraz inne wymagania związane z nabywaniem praw do praktykowania w zawodzie akuszerki w Królestwie Polskim.

Moderatorami w sekcji szóstej (*Aktywność dorosłych w kontekście instytucjonalnym*) byli: prof. dr hab. Eleonora Sapia-Drewniak z Uniwersytetu Opolskiego oraz dr Tomasz Maliszewski z Akademii Pomorskiej w Słupsku. Problematyka podejmowana w tej sekcji poświęcona była aktywności edukacyjnej dorosłych w różnych instytucjach. W referatach szczególnie uwzględniono aspekty historyczne, procesy pracy, edukacyjne rozwiązania, relacje zachodzące w miejscu pracy.

Sesję rozpoczęła prof. dr hab. Eleonora Sapia-Drewniak z UO (*Nauczyciel dorosłych na Śląsku Opolskim w latach powojennych*), która scharakteryzowała sylwetkę nauczyciela oraz jego pracę w latach powojennych na Opolszczyźnie. W swoim referacie autorka odpowiadała na pytania: Czym charakteryzowała się praca dydaktyczna i organizatorska nauczycieli? Jakich doświadczali trudności w swojej pracy? Jak sobie z nimi radzili? Dodatkowym wątkiem podjętym przez prelegentkę były analizy przygotowania zawodowego i kwalifikacji zatrudnianych w latach powojennych nauczycieli.

W czasy współczesne wprowadziła słuchaczy Dr Anna Kławsiuć-Zduńczyk z UMK (*Znaczenie instytucji edukacji dorosłych w kształtowaniu społeczeństwa obywatelskiego*), która postawiła tezę, że osoby dorosłe w ramach kształcenia formalnego mają trudności z pozyskiwaniem wiedzy na temat społeczeństwa obywatelskiego. Podczas wystąpienia odpowiadała na pyta-

nia, takie jak: Jakie treści na temat społeczeństwa obywatelskiego i w jakim stopniu przekazują instytucje zajmujące się edukacją ludzi dorosłych? Następnie dr Magdalena Czubak-Koch z DSW (*Na fali 2.0 – praca w czasach post-industrialnej rewolucji*) skoncentrowała się na ukazaniu transformacji rynku pracy i procesów pracy w okresie postindustrialnej rewolucji. Wyróżniła podstawowe cechy rynku takie jak: niestandardowe formy zatrudnienia, czasowa i przestrzenna dyslokacja. Podkreśliła znaczenie uczenia się w tym kontekście.

Dr Aleksandra Kulpa-Puczyńska z UKSW (*Edukacyjne rozwiązania w miejscu pracy – wyzwania i perspektywy*) ukazała edukacyjne rozwiązania w miejscu pracy ze współczesnej perspektywy takie jak: e-learning, style pracy, gry szkoleniowe, tematyczne platformy uczenia się, inwestowanie w rozwój talentów. Dr Janusz Tomiło z UJK w Kielcach (*„Zakład pracy twoim drugim domem”*. *Szkic o wychowaniu w zakładzie pracy*) w kontekście koncepcji niewidzialnego środowiska wychowawczego Heleny Radlińskiej i realizacji ukrytego programu wychowawczego ułokował swój postulat: uświadamiać pracodawcom i pracownikom rzeczywisty charakter relacji, które występują w pracy.

Po przerwie kawowej obrady w sekcji szóstej rozpoczęła dr Joanna Wawrzyniak (WSB we Wrocławiu) referatem *Szkoła Dorosłego Człowieka jako nowe przedsięwzięcie edukacyjne realizowane dzięki grantowi „SKRZYDŁA DLA INNOWACJI”*. Prelegentka opowiedziała o swoim autorskim projekcie, czyli o Szkole Dorosłego Człowieka, w której słuchacze rozwijają swoje umiejętności zawodowe oraz kompetencje społeczne i cyfrowe. Zgodnie z najnowszym dorobkiem psychologii pozytywnej słuchacze wykorzystują przede wszystkim swoje tzw. mocne strony (atuty).

Następny referat, *Edukacja nauczycieli w zakresie reformy oświatowej* autorstwa dr Jolanty Horyń (WSB w Poznaniu), traktował o nowych obszarach doskonalenia zawodowego, które wynikają z wprowadzonej we wrześniu 2017 r. reformy systemu edukacji. Autorka przedstawiła wyniki analiz tej reformy oraz wskazała główne obszary doskonalenia się nauczycieli i sposób, w jaki to doskonalenie mogłoby przebiegać. Następnie dr Tomasz Maliszewski (AP w Słupsku) wygłosił referat *Współczesne odczytanie Grundtvigiańskiej idei „szkoły dla życia” – wybrane rozwiązania na gruncie europejskim*, w którym nawiązując do idei Mikołaja Grundtviga, dokonał przeglądu jej współczesnych instytucjonalnych realizacji. Prelegent przedstawił ich systematyzację, a także podobieństwa i różnice między nimi. Przedostatni referat w tej sekcji wygłosiła mgr Angelika Felska (USz). W wystąpieniu pod tytułem *Czy wspólnie istnieje szansa na odrodzenie się uniwersytetów ludowych?* autorka za-

prezentowała sytuację uniwersytetów ludowych w Polsce. Podejmowanie tej tematyki w czasie, kiedy rząd zapowiedział odnowę tej idei, a w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego już trwają prace nad utworzeniem Narodowego Programu Wspierania Dziedzictwa Narodowego, wydaje się bardzo zasadne i potrzebne.

Obrady w sekcji szóstej zakończył referat dr Roberta Parola (AP w Słupsku) pod tytułem *Zastosowanie symulatora VRTEX 360 w procesie wielomodułowego szkolenia spawaczy w metodach MAG, MIG i TIG*. W swoim wystąpieniu prelegent ukazał praktyczne zastosowanie dorobku andragogiki, przedstawiając możliwości, jakie daje wykorzystanie symulowanego środowiska pracy w procesie szkolenia spawaczy. Dowiódł on, jak bardzo złożone są procesy pracy i zagrożenia związane ze złym przygotowaniem spawaczy, oraz pokazał nowatorską metodę doskonalenia zawodowego.

Sekcję siódmą (*Dorośli w obszarach kultury*), moderowali: prof. dr hab. Ewa Przybylska z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu i dr hab. Jerzy Semków, prof. Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Janusza Korczaka w Warszawie, którzy też wygłosili dwa pierwsze referaty. Pani profesor w wystąpieniu *Uniwersalizm w kalejdoskopie kultur. Głos w sprawie edukacji globalnej dorosłych* nawiązała do idei edukacji globalnej, która w dobie działań separatystycznych i nacjonalistycznych może się stać narzędziem porozumienia i budowania wspólnot. Prelegentka przywołała też problematykę uniwersaliów kulturowych, które według niej są bardzo ważne w kontekście poznania natury ludzkiej. Prof. Jerzy Semków zaś w referacie pod tytułem *Inny – źródłem wiedzy i punktem odniesienia uczącego się dorosłego* również nawiązał do problematyki inności, porozumienia i wzajemnego poznania. Omówił kwestię spotkania z „Innym”. W swoim wystąpieniu starał się odpowiedzieć na pytania: W jaki sposób Inny może się dla nas stać punktem odniesienia, czy możemy pod jego wpływem modyfikować swoje poczucie tożsamości?, podkreślając, że właśnie kontakt z „Innym” pozwala nam lepiej zrozumieć mechanizmy społeczne i kulturowe. W następnym referacie dr Sylwia Słowińska (UZ) podkreśliła wagę oddolnie podejmowanych inicjatyw kulturalnych. W swoim wystąpieniu *Oddolne inicjatywy kulturalne jako przestrzeń edukacji kulturalnej dorosłych* autorka przedstawiła wyniki badań, w których koncentrowała się przede wszystkim na znaczeniu nadawanemu tym inicjatywom przez ich realizatorów. Prelegentka przedstawiła trzy sposoby pojmowania oddolnych inicjatyw kulturowych, a w każdym z nich wskazała miejsce i kształt edukacji kulturalnej dorosłych. Kolejną prelegentką była dr Beata Cyboran (UJ), która wygłosiła referat pod tytułem *Edukacja dorosłych w polityce kulturalnej na poziomie lokalnym*. Autorka na podstawie przeprowadzo-

nych przez siebie analiz wybranych raportów, dotyczących polityki kulturalnej, przedstawiła miejsce edukacji dorosłych w polskiej lokalnej polityce kulturalnej. Tę część obrad zamykał referat dr Julii Kluzowicz (UJ), który był zatytułowany „*Dostrzec obcego*” – sztuka współczesna jako przestrzeń edukacji dorosłych. Autorka nawiązała do ważnej społecznie tematyki Innego, inności i wykluczenia oraz przedstawiła możliwości wykorzystania sztuki współczesnej w uczeniu się tolerancji. Po przerwie kawowej uczestnicy konferencji wysłuchali jeszcze trzech referatów. W pierwszym, zatytułowanym „*Święto Ulicy*”, czyli uczestnictwo w kulturze na miarę potrzeb współczesnych 40-latków, dr Aleksandra Litawa (UP) poruszyła kwestię nieformalnej aktywności sąsiedzkiej, jako sposobu na budowanie zaangażowania w społeczność lokalną i kulturalną. Prelegentka opowiedziała o niewielkiej inicjatywie sąsiedzkiej mieszkańców podkrakowskiej wsi, która zjednoczyła ponad 100 osób i wbrew – jak sama stwierdziła – obecnie panującej kulturze pośpiechu, pozwoliła uczestnikom wspólnie spędzać czas i się zintegrować. Obrady zamykały wystąpienia prelegentek z Uniwersytetu Wrocławskiego. Jako pierwsza wystąpiła dr Martyna Pryszmont-Ciesielska, która w referacie „*Portrety matek*” – nieformalne obszary uczenia się kobiet doświadczających macierzyństwa przybliżyła założenia swojego projektu „Mikroświaty macierzyństwa”. Prelegentka przedstawiła część materiału (albumy prezentujące historie narratorek) oraz podzieliła się ze słuchaczami refleksjami na temat nieformalnego uczenia się w sytuacji macierzyństwa. Ostatni referat, pod tytułem *Muzyka popularna jako źródło refleksji nad dorosłością. Album „The Dark Side of the Moon” grupy Pink Floyd jako droga do (z)rozumienia istoty dorosłości i przygotowania się do niej*, wygłosiła dr Joanna Legut. Autorka przedstawiła wyniki nowatorskich analiz albumu *The Dark Side of the Moon* grupy Pink Floyd przez pryzmat takich pojęć, jak: dorosłość, przemijanie, stawanie się dorosłym czy przygotowanie do dorosłości. W wystąpieniu pokreśliła też potencjał kryjący się w treściach kulturowych i ich ważność oraz możliwości wykorzystania tych treści w pracy z dorosłymi.

W sekcji ósmej (*Dorośli wobec wyzwań współczesności*) moderatorami byli: dr hab. Wojciech Horyń, prof. WSOWL, z Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Lądowych we Wrocławiu, oraz dr Dorota Gierszewski z Uniwersytetu Jagiellońskiego. Pierwszy obszar tematyczny zogniskowany został wokół problematyki uczenia się za pośrednictwem nowoczesnych technologii i Internetu. Dr hab. Wojciech Horyń – prof. WSOWL, w swoim wystąpieniu (*Innowacyjność w edukacji żołnierzy – fikcja czy rzeczywistość*) wskazał na konieczność stosowania innowacyjnego podejścia w trakcie szkolenia żołnierzy, którzy na polu walki stosują nowoczesne technologie. Dr Elżbieta

Woźnicka (AH-E w Łodzi) podjęła problematykę specyfiki uczenia się przez platformę internetową (*Motywy i sposoby uczenia się dorosłych w systemie kształcenia zdalnego*), motywów uczenia się dorosłych z wykorzystaniem tej metody, a także jej zalet i ograniczeń. Autorka przedstawiła ponadto indywidualne drogi i projekty edukacyjne wykorzystujące edukację na odległość. Z kolei dr Katarzyna Mikołajczyk (SGH) w swoim referacie (*Rola Internetu w upowszechnianiu edukacji dorosłych*) podjęła próbę odpowiedzi na pytanie: Jak Internet zmienia proces kształcenia dorosłych? Autorka referatu analizowała takie zagadnienia jak: powszechny dostęp do informacji, rola nauczyciela dorosłych, ewolucja metod nauczania, jawność procesu dydaktycznego.

Drugim motywem przewodnim w sekcji ósmej była problematyka mediacji w kontekście uczenia się. Dr Agnieszka Dragon (UWr), w referacie *Mediacja jako przestrzeń uczenia się. Proces dochodzenia do porozumienia jako neokulturalizacja*, przedstawiła przestrzeń mediacji w aspekcie zachodzących procesów edukacyjnych. Ukazała aktywność skonfliktowanych osób jako neokulturalizację, związaną z przekraczaniem granic kulturowych, osobistych i społecznych, oraz rolę doświadczenia w uczeniu się, powstawaniu krytycznej refleksji, komunikowaniu się i zmianach, jakim podlegają uczący się dorośli. Edukacyjna funkcja mediacji była także przedmiotem referatu *Edukacyjna funkcja procesu mediacji w okresie dorosłości i późnej dorosłości* mgr Patrycji Dorsz vel Drożdż (DSW). Autorka omówiła mediacje jako element decydujący o kierunku rozwoju relacji partnerskiej dorosłych, decydujących się na poważne zmiany w swoim życiu.

Pozostałe referaty wygłoszone w tej sekcji dotyczyły problemów takich jak: wykorzystanie potrzeb i motywacji edukacyjnych dorosłych studentów przez podmioty sektora szkolnictwa wyższego w procesie budowania przewagi konkurencyjnej, brak teoretycznych kontekstów andragogicznych w edukacji obywatelskiej oraz autorska oferta edukacji terapeutycznej dla osób dorosłych z chorobą nowotworową. Mgr Agnieszka Anielska w swoim wystąpieniu na temat: *Potrzeby i motywacje edukacyjne dorosłych studentów jako czynniki kształtowania przewagi konkurencyjnej w sektorze szkolnictwa wyższego* skoncentrowała swoją wypowiedź wokół odpowiedzi na pytanie: W jakim stopniu potrzeby i motywacje edukacyjne dorosłych studentów opisywane w literaturze andragogicznej są wykorzystywane przez podmioty sektora szkolnictwa wyższego w procesie budowania przewagi konkurencyjnej ich oferty na rynku? W rozważaniach autorki istotną kwestią była implementacja zaczerpnięta z marketingu *unique selling position* (USP) na grunt analizy instytucjonalnej podmiotów sektora szkolnictwa wyższego.

Z kolei dr Marta Pietrusińska i dr Monika Gromadzka (UW) w referacie na temat *Praktyczne konteksty edukacji obywatelskiej osób dorosłych w Polsce* poddały krytyce obszar edukacji obywatelskiej dorosłych w Polsce, ukazując go w wymiarze niesystematycznych, płytkich i incydentalnych działań, które nie wykorzystują teorii andragogicznych. Podczas prezentacji Autorki przedstawiły rekomendacje dotyczące poprawy jakości edukacji obywatelskiej w naszym kraju. Ostatni referat w tej sekcji wygłosiła dr Małgorzata Rębiałkowska-Stankiewicz (UKW w Bydgoszczy). W referacie zatytułowanym: *Uczyć się choroby – propozycja edukacji terapeutycznej w chorobie przewlekłej*, autorka ukazała, w jaki sposób długotrwały stres towarzyszy osobom cierpiącym na choroby przewlekłe. Wystąpienie skoncentrowane zostało wokół prezentacji autorskiej oferty edukacji terapeutycznej, dla osób dorosłych z chorobą nowotworową. Autorka zaprezentowała badania jakościowe, które zostały przeprowadzone metodą wywiadu panelowego.

W drugim dniu obrad Zjazdu organizatorzy zaprosili uczestników do dyskusji przy kolejnych stolikach tematycznych.

Wiodącym tematem dyskusji przy stoliku numer pięć (stolik nr 5) była kwestia rozwoju i edukacji dorosłych przez kulturę. Gospodynią stolika dyskusyjnego i jedną z osób moderujących dyskusje była mgr Alicja Borkowska – prezeska Fundacji Strefa WolnoSłowa. Inicjatywa podjęta przez Fundację ma na celu organizację działań artystycznych, kulturalnych i edukacyjnych nastawionych na dialog międzykulturowy i międzypokoleniowy. Fundacja swoje inicjatywy podejmuje na granicy sztuki i interwencji społecznej, poruszając aktualne problemy w Polsce, Europie i na świecie, poprzez działania artystyczne angażujące osoby z różnych grup społecznych, co umożliwia spotkanie poprzez sztukę, a także promuje czynną postawę wobec rzeczywistości społecznej. Uczestnicy dyskusji, którą moderowała także dr Joanna Szłapińska z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu koncentrowali się na dwóch zagadnieniach: Sztuka – interwencja społeczna – uczenie się! oraz Czy przy kawie można prowadzić edukację?

Przy stoliku numer sześć (stolik nr 6) toczono dyskusje wokół tematu *Kreatywny Dorosły. Jak sztuka współczesna może inspirować do indywidualnego rozwoju?* Moderatorami były dr Martyna Pryszmont-Ciesielska z Uniwersytetu Wrocławskiego oraz mgr Anna Kierkosz – kierowniczką Działu Edukacji i Upowszechniania Centrum Sztuki Współczesnej Zamek Ujazdowski w Warszawie. Dział Edukacji i Upowszechniania Centrum Sztuki Współczesnej Zamek Ujazdowski tworzy adresowany specjalnie do osób dorosłych program, w którym podejmuje zagadnienie indywidualnego rozwoju, w szczególności tych osób, które zajmują się uczeniem innych (indywidualnie lub

grupowo): dzieci, młodzieży, osób dorosłych i grup o specjalnych potrzebach. Stara się poprzez adresowaną do dorosłych ofertę odpowiedzieć na pytanie: Czy, aby osiągnąć efektywność w edukowaniu i rozwijaniu innych osób, należy zadbać również o własną kreatywność oraz jakie jest znaczenie empatii w procesie uczenia się i nauczania? Dyskusja koncentrowała się wokół wątków:

1. Sztuka współczesna jako niewyczerpane źródło i punkt wyjścia do nauczania i rozwoju człowieka
2. Integrowanie obszarów sensorycznych jako metoda w pracy z rozwojem człowieka
3. Sztuka współczesna drogą do empatii i rozwoju kreatywności
4. Zmęczenie, wypalenie, lęk, brak czasu – antagoniści dobrego uczenia się i rozwoju
5. Poczucie sprawczości, otwartość, elastyczność – protagoniści skutecznego uczenia się i kreatywności
6. Interdyscyplinarne myślenie i działanie motorem tworzenia sztuki i rozwoju kreatywności
7. Łączenie niepołączalnych – cenna umiejętność w tworzeniu i dobrym uczeniu się.

Gospodarzem siódmego stolika dyskusyjnego (stolik nr 7) była Fundacja ZaCzyn, która podejmuje działania m.in. na rzecz aktywizowania osób starszych w obszarze współdziałania społecznego i obywatelskiego oraz rozwijania dialogu międzypokoleniowego i współpracy między różnymi grupami społecznymi, zwłaszcza z uwzględnieniem osób starszych. Wiodącym tematem dyskusji było sformułowanie *Dojrzali – wspaniali – uczący się!*, które jednocześnie jest przewodnią ideą cyklicznej akcji fundacji – Parady Seniorów jako symbolicznej prezentacji wspólnoty i okazji do międzypokoleniowego uczenia się. Dyskusję moderowała dr Agnieszka Majewska-Kafarowska z Uniwersytetu Śląskiego.

Na zakończenie Zjazdu głos zabrała wiceprzewodnicząca Akademickiego Towarzystwa Andragogicznego – dr hab. Agnieszka Stopińska-Pająk, prof. WSB w Dąbrowie Górniczej, dziękując wszystkim uczestnikom za interesujące wystąpienia oraz przygotowanie stolików i prowadzenie dyskusji, a także organizatorom za profesjonalne przygotowanie i przeprowadzenie Zjazdu. Specjalne podziękowania dla studentów specjalności andragogicznej skierowała przewodnicząca Komitetu Organizacyjnego III Ogólnopolskiego Zjazdu Andragogicznego, kierownik Katedry Edukacji Ustawicznej i Andragogiki, dr hab. Ewa Skibińska